

**BİR SOSYAL AYRIMCILIK BİÇİMİ OLARAK OJENİK DÜŞÜNENİN ENGELLİLİĞİN
KADIN OLMA HALİ ÜZERİNDEN YENİDEN İNŞAASI**

Berçem ÖDEN¹

ÖZET

Bu çalışmada engelli kadınların, engellerinin ötesinde bir kadın kimliğine sahip olması ve bu bağlamda diğer kadınlar gibi onların da evlenme, çocuk yapma gibi hakları olduğu üzerinde durulmuştur. Çalışmanın amacı şiddetin yok sayma ve ötekileştirme boyutuna maruz kalan ve çoğu zaman cinsiyetsizleştirilen bu bireylerin maruz kaldıkları durumu, ojenik düşünce ile ilişkilendirilerek özellikle toplumda inşa edilen bakış açısının engellenmesine yönelik bir farkındalık oluşturulması sağlamaktır. Bu bağlamda çalışmada öncelikle şiddet kavramına ilişkin tanımlamalar yapılmış, şiddetin bir boyutu olarak ele alınan ojeni kavramı açıklanmış ve günümüzde ojenik şiddetin engelli kadınların bedenlerine yönelerek yeniden varlık kazanmış olduğu ilgili literatürden yararlanılarak desteklenmiştir. Çalışma da ayrıca sosyal içerikli paylaşımlar yapan ve oldukça popüler olan Onedio adlı içerik sitesinde yer alan engelli bir bireyin çocuk sahibi olmasına yönelik bir haber nitel içerikli söylem analizi kullanılarak incelenmiştir. Toplumsal algının yansıtıldığı ve şiddeti geniş kitlelere ulaştıran bu sitede, engelli bireylerin anne olmasına yönelik olumsuz bir söylemin olduğu anlaşılmıştır. Bu olumsuz tutumun oluşturduğu bizlik algısı, başka bir deyişle normal olarak ifade edilen bedenler dışında çocuk sahibi olan veya olmak isteyen bireylere yönelik ayrımcı bir dil kullanıldığı gözlemlenmiştir. Bu bağlamda kökenini ojenik fikirlerden alan ve toplumsal cinsiyet kalıp yargıları ile birleşerek devam eden şiddetin yok sayma/dışlama boyutunun farklı argümanlara tutunarak sürdürüldüğü kanısına varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Şiddet, ojeni, nefret söylemi, kadın bedeni, engelli kadın, medya

**THE RECONSTRUCTION OF EUGENIC THINKING AS A FORM OF SOCIAL
DISCRIMINATION ON WOMEN WITH DISABILITIES**

ABSTRACT

In this study, it is emphasized on the rights of disabled women with a special reference to the right to marry, the right to give birth just like every woman out there as well as the right to have an identity beyond their disabilities. The aim of the study is to raise awareness about the situation of the individuals

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Kadın ve Aile Çalışmaları Anabilim Dalı, ORCID: 0000-0002-1630-6747, odenbercem@gmail.com

Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi
Social Sciences Research Journal

DOI: 10.38120/banusad.1019683

BANÜSAD, 2022; 5(1), 1-14

who are subjected to discrimination, neglect and violence and who are desexualized most of the time through associating their situation with eugenic thinking. Thus, it is also aimed to foster an awareness to prevent current social perspective against the disabled individuals. In this context, this study makes definitions of violence and explains eugenic as a dimension of violence. It is understood that the violence directed against the bodies of disabled women re-emerged at the very heart of today's society. The study also utilizes a discourse analysis approach to analyze an article published in Onedio – a popular online platform that produces social media content. It is understood that there is a negative discourse about the motherhood of disabled women on this platform where social perception reaches out to the masses. It is also observed on this platform that there is a discriminatory language against the individuals who have or desire to have a child without having a "normal" bodies. In this context, it is presumed that the exclusionary and neglect dimensions of violence, which originates from eugenic ideas and heightens together with sex-role stereotypes, is continuing to grow relying on different arguments.

Keywords: Violence, eugenic, hate speech, female body shape, women with disabilities, media

1. GİRİŞ

İnsanlık tarihi kadar eski olan şiddet olgusu, toplumu ve toplumu oluşturan alt sistemlerin sürekli ilerlemesine paralel olarak farklı boyutlar kazanarak sürekliliğini sürdürmüştür. Bu bağlamda temelleri antik döneme dayanan, bir sosyal dışlanma biçimi olan ve toplumu sağlıklı-sağlıksız, yetenekli-yeteneksiz, zengin-yoksul olarak sınıflandıran ojenik düşünce de farklı boyutlar kazanarak kendini yinelemiştir.

Kapitalist ekonomik sisteme geçilmesiyle birlikte üretimde verimli işgücünün önem kazanması, kar sağlamaya katkısı olmayan işgücünü ihmal etmiştir. Bu çerçevede engelli bireylerin pazar piyasasındaki yarış ortamına uyum sağlamayacak olması onların dışlanmasını gerektirmiştir. Ojenik düşüncenin ekonomik sebeplerle keskinleşmesi beraberinde engelli bireylerin sosyalizasyon problemini getirmiştir. Ancak İkinci Dünya Savaşı döneminde milyonlarca kişinin yaralanması ve böylelikle engelli birey popülasyonunun artması beraberinde engelli bireylerin topluma kazandırılmasına yönelik çözüm sunan yaklaşımların da doğmasına olanak sağlamıştır. Ancak her ne kadar engelliliğe yönelik insani bir bakış açısı oluşturulsa da diğer taraftan engelliliğin kadın olma hali üzerinden ojenik fikirlerin bir dışlanma biçimi olarak varlığını sürdürmesi durumunun devam ettiği söylenebilir.

Feminist yaklaşımında savunduğu gibi engellilik durumu "Bedenle ilgili üretilmiş olan kültürel bir durumdur ve ırk ya da toplumsal cinsiyet olarak adlandırılan kavramlara benzemektedir" (Orhan & Özkan, 2020:7). Kadın bedenine yönelik oluşturulan toplumsal kalıp yargılar engeli olan bireylerin cinsiyetsizleştirilmesine sebep olmuştur.

Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi
Social Sciences Research Journal

DOI: 10.38120/banusad.1019683

BANÜSAD, 2022; 5(1), 1-14

Bu çalışmanın amacı ojenik dūřüncenin kültürel yargılarla birleşerek engelli kadınların, kadın kimliğini örselemesi noktasına dikkat çekmektir. Araştırmanın en temel sorusu ojenik dūřüncenin kadın bedenine yönelik yargılarla nasıl birleştiğidir ve bu bağlamda şiddetin kazandığı farklı boyutlara dikkat çekmektir.

2. LİTERATÜR İNCELEMESİ

Kelimeye dayalı bir incelemeden yola çıkarak farklı dillerde şiddet kelimesinin orijinine eğilen Dursun, şiddetin “kuvvet/güç”, “ihlal etme/bozma” gibi anlamlara geldiğini ifade etmiştir. Ona göre bir şeye kuvvet uyguladığımızda ya zararsız bir şekilde “güç/enerji” uygulamış olursunuz ya da kuvveti doğru biçimde kullanmayarak zorlayıcı bir güç ile “şiddet” uygulamış olursunuz. Dolayısıyla farklı dillerde, “kuvvet uygulama” manasında olan şiddet kelimesi enerjinin negatif kullanılması ile doğan bir eylemdir. Bu anlamda şiddet kelimesinin ihlal etme anlamı da ön plana çıkmaktadır. Enerjinin yanlış kullanımı ile doğan şiddet, diğer taraftan bu eyleme maruz kalan kişilerin haklarının ihlalidir (2011: 5-9). Marx’ın “İnsan kendi kendisinin karşısındayken, onun karşısında olan ötekidir” vurgusu aslında şiddeti oluşturan ön koşuldur. Nitekim kişi kendisine yönelik olumlu bir belirleme yaparken, karşısında olan kişiye yönelik bir olumsuzlama gerçekleştirir. Bu bağlamda şiddet sadece “kuvvet uygulama” anlamına gelmeyen, aynı zamanda “ötekileştirmeyi” de içeren bir olumsuzlamadır. Benzer şekilde Özerkmen & Gölbaşı çalışmalarında şiddeti, bir kimseye “kuvvet” uygulama yoluyla zarar vermenin yanı sıra mağdurun bireysel özgürlüğüne yapılan “korkutmak, yok saymak, susturmak” gibi eylemler olarak tanımlamışlardır (2010:5). Birleşmiş Millet (BM) bildirgesinde de (1993), şiddete yönelik yukarıda ifade edilen her iki anlamını da içeren bir tanımlama yapılmıştır. BM’ye göre şiddet, mekân ve zaman fark etmeksizin tehdit etme, zorlama veya kişisel hak ve özgürlüklerin engellenmesini içeren her türlü fiziksel, cinsel ve psikolojik eylemlerdir.

Morgan, toplumun sürekli bir ilerleme halinde olduğunu ve buna bağlı olarak toplumu oluşturan unsurların ve sürekliliğini sağlayan temel kuvvelerin zaman içinde değiştiğini vurgulamıştır (1998:168). Buradan hareketle insanlık tarihi kadar eski olan şiddet olgusunun toplumun ilerlemesine paralel olarak farklı boyutlar kazandığını söyleyebiliriz. iek’in ifade ettiği gibi şiddet, zamana ve mekâna bağlı olarak anlam kazanan bir olgudur. Dolayısıyla günümüzde meydana gelen değişimler ile bağlantılı olarak şiddet çeşitlenerek farklı anlamlarda kendini göstermeye başlamıştır (2017:143). Ancak sürekli yeni boyutlar kazanarak ilerleyen şiddet olgusuna yönelik değişmeyen tek husus, şiddetin güçlüden zayıfa doğru ilerleyen akışı olmuştur. Bu bağlamda dezavantajlı gruplar arasında sayabileceğimiz engelli bireyler şiddete maruz kalma bağlamında en savunmasız gruplar olagelmiştir (Genç v.d, 2009:393).

Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi
Social Sciences Research Journal

DOI: 10.38120/banusad.1019683

BANÜSAD, 2022; 5(1), 1-14

Birleşmiş Milletler'e göre engelli "Diğer bireylerle eşit koşullar altında topluma tam ve etkin bir şekilde katılımlarının önünde engel teşkil eden uzun süreli fiziksel, zihinsel, düşünsel ya da algısal bozukluğu bulunan kişileri içermektedir" (2006). Tanımından hareketle, engellilik durumu, engelli olmayan bireylerle aynı koşullara sahip olunmamasının yanı sıra toplumsal düzemde tam ve etkin katılımı da engellemektedir. Engelli olmanın başlı başına eşitsiz bir sonucu varken bir de üzerine engelli kadın olma eklenince eşitsiz koşullar daha da derinleşmektedir. Dolayısıyla engelli kadın, engelinden kaynaklı problemlerin yanı sıra toplumsal yargılar ile de baş etmek zorunda kalmaktadır. Çocuk sahibi olma, evlenme, cinsel birliktelik yaşama gibi birçok istekleri toplum tarafından yok sayılmaktadır. Engellilere yönelik toplum tarafından geliştirilen; tek başına hiçbir şey yapamaz, hastalıklı, kötü talihli gibi tutumlar aslında kökenleri çok eskiye dayanan ancak modern anlamda 1883 yılında Galton tarafından revize edilen, organizmaların istenmeyen niteliklerinin yok edilmesini ifade eden ojeni kavramına dayanmaktadır (Erçetin,1999:173). Başka bir deyişle insan başarısında, irsilik faktörünü öne çıkaran ojeni, toplumun sağlıksız genlerden kurtarılıp, sağlıklı genlerin yetiştirilmesini amaçlayan, üstün insan yaratılması fikrine dayanır (Çağlı, 2011:8-11).

Russell, ojeni kavramının olumlu ve olumsuz olarak üzere iki türünden bahsetmiştir. İyi soylar yetiştirilmesini amaçlayan olumlu ojenik, toplumda kabul edilmiş, başka bir ifade ile iyi genler taşıyan anne babaların daha çok çocuk yapmalarına yönelik teşvikleri içermektedir. Öte yandan tam tersi durumunda olan bireylerin çocuk sahibi olmalarının engellenmesidir. İkinci ojeni türü ise kötü soyların yok edilmesine yönelik olan olumsuz ojeniktir (1983:164-175).

Ojeni kavramı fikir ve içerik olarak zamanla farklı bir boyut kazanmıştır. Mesela Lafargue kapitalist sistem henüz yokken Brezilya'da yaşayan savaşçı ilkel bir kabilede söz etmiştir. Bu kabilede yaşayan yerlilerin, kabile içerisinde bulunan yaşlı ve engelli kimseleri savaşlarda ve eğlencelerde zevk alamayacak olmalarından dolayı bir dostluk göstergesi adı altında öldürdüklerini ifade etmiştir (2015:31). Dolayısıyla Lafargue'nin ele aldığı savaşçı kabile örneği, ojenik fikirlerin farklı argüman ve dayanaklara tutunarak her dönemde bir şiddet biçimi olarak sürdürüldüğüne işaret etmektedir. Orhan &Özkan çalışmasında, engelliliğin tarih boyunca bireyler tarafından nasıl algılandığına yönelik 2 kuramsal yaklaşımdan bahsetmiştir. Aslında bahsedilen kuramsal yaklaşımlar toplumun ilerlemesine paralel olarak değişen farklı bir boyut kazanan ojenik düşüncenin bir yansımasıdır. Orhan & Özkan'ın ele aldığı ilk model "Medikal (tıbbi) model" dir. Bu modelin düşünürleri, engellilik durumunu sosyal bir bozukluk olarak nitelendirmektedir. Özellikle kapitalist sistemin yaygınlaşmasıyla üretimde kâr maksimizasyonu sağlama, nitelikli bir işgücünü gerektirmiştir. Bu bağlamda yeni ekonomik düzenle engelli bireyler nitelikli işgücünü yerine getiremeyecek olmaları düşüncesi ile toplumsal sürecin dışına itilmiştir. Bu anlamda sağlıklı, sağlıksız olma durumu, verimli-verimsiz ve güçlü-zayıf olma şeklinde

Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi
Social Sciences Research Journal

DOI: 10.38120/banusad.1019683

BANÜSAD, 2022; 5(1), 1-14

toplumsal düzlemlerde sınıflandırmalar ortaya çıkmıştır. Pazar piyasasında oluşan rekabet engelli bireylerin bu ortama sosyalizasyonuna ters düşmüştür. Dolayısıyla bu model, engelli bireylerin iş gücünde istenen faydayı sağlamayacak olmasından dolayı sürece yabancılaştırılmaları gerektiğine dair bir bakış açısı geliştirmiştir. Diğer bir model olan “sosyal model” ise bir önceki modelde engelli bireylerin sosyal yönünün görmezden gelinmesine karşı bir bakış açısı geliştirmiştir. Bu bakış açısı mevcut dönemin şartlarına karşılık ortaya çıkmıştır. Modelin ortaya çıktığı dönem 2. Dünya Savaşı’na denk gelmektedir. Savaş koşulları milyonlarca insanın yaralanmasına ve engelli olmasına neden olmuştur (2010:3-4). Dolayısıyla bu model artan engelli nüfusun topluma nasıl kazandırılacağı sorunsalından hareketle gündeme geldiği söylenebilir. Bu çerçevede model, engelli olma durumunun yarattığı toplumsallaşamama sürecine yönelik daha insani bir bakış açısı getirmiştir. Ancak öte yandan engelliliğin kadın olma halinin görmezden gelindiği görülmektedir. Tıpkı Fransız İhtilali sırasında yapılan eşitlik, kardeşlik, adalet gibi fikirlerin toplumun sadece bir kısmını yani erkekleri kapsaması gibi, yukarıdaki modelde de engelli kadınların yeni sosyalizasyon sürecine dahil edilmedikleri anlaşılmaktadır. Başka bir ifadeyle yukarıda engellilik durumunun sosyal yönünü ifade eden model diğer taraftan engelliliğin kadın olma boyutunu ihmal etmiştir. Günümüzde bile engelli annelerin anne olması, cinsel birliktelikleri, aile kurmalarına yönelik ayrımcı algı dijital alanda, sağlık hizmetleri ve eğitim hizmetlerine erişim gibi pek çok alanda varlığını sürdürmektedir. Bu bakış açısı kökenlerini ojenik düşünceden alsa da aynı zamanda toplumlarda kadın üzerine yaratılan beden algısı ile bütünleştirilebilir. Nitekim Engelli Derneği Yönetim Kurulu Üyesi İdil Seda Ak’ın Birgün gazetesinde yer alan vurgusu günümüzde bile engelli kadınların hayatın pek çok alanında karşılaştıkları ayrımcılığın, ojeni algısının şekil değiştirerek toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile birleştiğini destekler niteliktedir. Ak’a göre, engelli olmak özellikle kadın kimliğini örselemektedir. Engelli kadın bireylerin aile kurması, çocuk sahibi olması gibi istekleri görmezden gelinmektedir. Özellikle üreme ve cinsel sağlık gibi konularda bedensel engelli kadınlara yönelik özel jinekoloji koltuğu gibi hizmetler olmadığını dile getiren Ak, bu durumun engelli kadınların cinsiyetsizleştirilmesine neden olduğunu vurgulamaktadır (Ak, 7 Mart 2020).

Benzer şekilde Oytun (2009)’un ifade ettiği gibi fiziksel engelli annelerin çocuklarını doktora götürmekte zorlanması, onların yetersiz oluşundan kaynaklı bir durum değildir. Toplumun onların önüne koyduğu bir başka engeldir. Özellikle toplumsal algının yarattığı engelli bireylerin görmezden gelinmesi sağlık hizmetlerine erişim noktasında da öne çıkmaktadır. Hastanelerin dik merdivenleri, zeminlerin kaygan oluşu gibi birçok eksiklik engelli bireylerin toplumsal alanlarda erişiminin kısıtlandığını göstermektedir.

Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi
Social Sciences Research Journal

DOI: 10.38120/banusad.1019683

BANÜSAD, 2022; 5(1), 1-14

Literatür incelendiğinde engelli annelerin anne olmasına yönelik yargıları şiddet olgusu ile ilişkilendiren çalışmalar mevcuttur. Ancak bununla birlikte ortaya çıkan şiddet olgusunu ojenik düşünce ve toplumsal cinsiyet yargıları ile birleştiren çalışmalara rastlanmamıştır. Literatüre baktığımızda; Buz & Karabulut çalışmasında, fiziksel engelli kadınların cinsel birliktelik, aile kurma ya da anne olma gibi konularda ayrımcılığa uğradığını ifade etmiştir (2015:8). Bir başka çalışmada, engelli kadınların aile kurması veya çocuk sahibi olması yönünde engelleyici bu tavrın bir cinsel şiddet olduğu öne sürülmüştür (Çiçek & Öncel, 2018:26). Benzer şekilde literatürde birçok çalışma engelli bireylerin anne olma isteklerinin, evlenme ya da cinsel birliktelik gibi konular da yapamaz, beceremez gibi ön yargılarla karşılaştıklarını öne çıkarmaktadır (Atbaşı, 2020:93; Orhan & Özkan, 2020:8-9; Buz & Karabulut, 2015:30-31).

Özellikle çocuk sahibi olma arzuları doğacak çocuğunda engelli olabileceği düşüncesinden veya doğacak çocuğun ebeveyn bakımından yetersiz kalabileceği gibi ön yargılar bir cinsel şiddet örneği olarak karşımıza çıkması, kökenleri çok eski zamanlarda atılan ojeni algısının toplumsal cinsiyet kalıp yargıları ile birleşerek kendini sürdürmesi ile ilişkili olduğu görülmektedir. Karataş & Çiftçi'nin çalışmasında ifade ettiği gibi, bireyin sağlıklı veya sağlıklı olarak nitelendirilmesi ve bu bağlamda engelli olan bireylerin dışlanarak şiddete uğramalarına kadar giden süreç çok eskilere dayanan toplumsal ön yargılardır. Bir başka ifadeyle engelli bireylere yönelik ayrımcılığın dayanağı "Biz ve ötekiler" anlayışından gelmektedir. Dolayısıyla biz ve ötekiler anlayışı ile toplumdaki bireylerin "normal ve normal olmayan" olarak sınıflandırılması, normal olmayanların ötekileştirilmesine neden olmuştur. Karataş ve Çiftçi'ye göre toplum için kadın olmak zaten başlı başına zor bir şeyken, bir de engelli kadın olmanın çok daha fazla zorlukları vardır. Genellikle engelli kadınların potansiyeli küçümsemekte, evlenme, çocuk sahibi olma gibi istekleri toplumsal algılardan kaynaklı olarak örselenmektedir. Bu anlamda da hak ihlaline kadar giden sayısız şiddet eylemlerine maruz kalmaktadırlar (2010:148-150).

Foucault'nun ifade ettiği gibi bir toplumu oluşturan şey, o toplumun dini, siyasi, ekonomik ve kültürel yapısıdır. Bu segmentlere bağlı olarak toplumun bireylerden birtakım beklentileri vardır (2019:63). Bunlar arasında evlenme, işe girme, çocuk sahibi olma gibi birçok görevler vardır. Toplumsal algıya göre, birey bu görevleri yerine getirdiği zaman belirli bir statü kazanmış olur (Karataş & Çiftçi, 2010:149). Ancak engelli bireylere yönelik toplumsal görevler oldukça sınırlıdır. Karataş & Çiftçi'nin belirttiği gibi özellikle engelli kadın bireylerin evlenmeleri ve hatta çocuk sahibi olmaları noktasında engellerinden daha ağır olan bir toplumsal baskı engeli vardır. Bu durum onlara göre engelli bireyin toplumlaşarak kimlik kazanabilmesinde engelleyici niteliktedir. Dolayısıyla bu noktada evlenmek, çocuk sahibi olmak isteyen engelli bireyler çevresi ile çatışmalar yaşayabilmektedir. Özellikle engelli kadının çocuğa yetemeyecek olması algısı veya çocuğa zarar verebilecek olma düşüncesi onların en

Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi
Social Sciences Research Journal

DOI: 10.38120/banusad.1019683

BANÜSAD, 2022; 5(1), 1-14

temel haklarının önüne geçmekte ve ötekileştirilmesine neden olmaktadır (2010:149). Bu durumun en somut örneği, Oytun (2009)'un bir sempozyumda verdiği örnektir; Çocuğunu doktora götüren görme engelli bir annenin, muayene sırasında zaten hasta olmasından dolayı huzursuz olan çocuğunun üzerindeki kıyafetleri çıkartmaya çalışırken, doktorun belki de iyi niyetli bir tavırla yanındaki hemşireye dönerek “Bebeğin üzerini çıkartın hemşire hanım, annesi görme engelli yapamaz” diyerek müdahale etmiştir. Her ne kadar anne kendi yapabileceğini söylese de doktor tarafından anlaşılmamıştır. Dolayısıyla bu örnekte görüldüğü gibi sağlık kuruluşlarında görevlilerin engelli anneye yaklaşımı toplumsal önyargıların bir ürünüdür. Genel olarak engelli bireyin kendi başına bir işi yapamayacağı, çocuğuna yardım edemeyeceği gibi olumsuz bir algı vardır.

Durumu engelli kadınlar açısından ele alan çalışmalara baktığımızda, Buz & Karabulut'un araştırması öne çıkmaktadır. Çorum'da fiziksel engelli kadınlarla görüşmeye dayalı yapılan araştırmada, engelli kadınların en çok problem yaşadıkları konu toplumdaki cinsiyete dayalı yaklaşımlar sebebiyle eğitim, istihdam ve aile kurma gibi konular olduğu ve bu anlamda toplumsal alanda ayrımcılığa maruz kaldıkları saptanmıştır. Ayrıca engelli kadınların cinsel birliktelik, evlenme veya anne olma gibi isteklerin örselendiği saptanmıştır (2010:42-43). Trabzon'da engelli kadınlarla yapılan bir başka çalışma da ise, engelli bireylerin insanların bakışlarından, kendilerine yönelik önyargılardan ve ötekileştirilmekten yakındıkları ifade edilmiştir (Duman & Doğunay, 2016:20-21). Fiziksel engelli bireylerin toplumda maruz kaldıkları dışlanmayı ele alan bir başka çalışmada ise 60 fiziksel engelli birey ile görüşme yapılmıştır. Katılımcılar kamusal alanlarda kendilerine yönelik yapılan düzenlemeleri yetersiz bulunduğunu ifade etmiştir. Sosyal anlamda da dışlandıklarını vurgulayan katılımcıların bir bölümü en çok medyada kendilerini yardıma muhtaç, yetersiz olarak lanse ettirilmesinden ve cinselliklerinin yok sayılmasından yakınmışlardır. Ayrıca toplum tarafından kadın/ erkek olarak görülmediklerini ve bu anlamda cinsiyetlerinin görmezden gelindiği vurgulanmıştır. Toplumun bu algısından rahatsız olan engelli katılımcılar kendilerini önemsiz hissettiklerini ifade etmişlerdir (Ergüden, 2008:105-109).

Sonuç olarak kökenini ojenik düşünceден alan ve tarihsel süreçte kadın bedenine ilişkin yaklaşımlarla birleşerek farklı özellikler kazanarak günümüzde de söylem bulan toplumsal yargılar, diğer taraftan engelli bireylere yönelik nefret söylemi ile ilişkili şiddeti ortaya çıkarmaktadır. Bu noktada yukarıda iki manada ifade edilen şiddetin “ihlal/ bozma” anlamı ön plana çıkmaktadır.

3. YÖNTEM

Bu çalışmada Türkiye'de oldukça revaçta olan, sosyal içerikli paylaşımlar yapan Onedio adlı içerik sitesinde paylaşılan, “Engelli fenomen Ayça ve Mesut Özeker ailesiyle ilgili ortaya atılan iddiaları

Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi
Social Sciences Research Journal

DOI: 10.38120/banusad.1019683

BANÜSAD, 2022; 5(1), 1-14

okuyunca ne düşüneceğinizi şaşıracaksınız” başlıklı haber (Onedio, 10 Haziran 2021) nitel araştırmanın söylem analizi tekniği kullanılarak incelenmiştir.

Söylem en geniş anlamıyla “Dilin kullanım şekline, ne için kullanıldığına ve kullanıldığı sosyal bağlama dikkatleri çeken geniş yelpazede bir yaklaşımdır” (Güngör, 2020:3). Eleştirel söylem analisti Van Dijk’e göre söylem analizi, dil veya kullanılan söylemin biçimsel özelliği ile ilgilenmez, daha çok söylemin öznel ve psikolojik olan bağlamı ile ilgilenir. Başka bir ifadeyle kimin ne söylediği, hangi amaçla ve kime yönelik söylediği önemlidir (Çelik &Ekşi, 2008:105). Dijk, söylemi denetlemenin yolu olarak bağlamın denetlenmesini işaret etmiştir. Toplumda gücün destekçisi olan medyanın sundukları haberlerin ifşa edilmiş biçimi, kullanılan alıntılar, başlıklar aslında mevcut ideolojiyi yansıtan söylemin bileşenleridir (İnceoğlu & Sözen, 2012:23). İdeolojilerin belirlenmesinde dil başat rol oynar. Bu anlamda kullanılan sözcükler, söz öbekleri, ifade edilmiş biçimi söylemi oluşturur (Çelik &Ekşi,2008:106). Haber ise bir toplumda hâkim söylemlerin bir parçası olarak, mevcut ideolojinin “bizlik” sınıflandırması üstünden, söylem ve ideolojiyi de içine alarak, negatif, küçümseyici ifadeler, küfür, hakaret, susturma, yok sayma, aşağılama gibi olguları kullanır. Böylece dışladığı grupları halk güvenliğine zarar verici kişiler gibi göstererek, toplumda “öteki” olana karşı ön yargıları ve ayrımcılığı alevlendirir. (İnceoğlu &Sözen, 2012:24).

Hemen hemen her konuda içerik paylaşan Onedio isimli sosyal içerik sitesi bir taraftan toplumsal algınının yansıtıldığı diğer taraftan da ötekine karşı ayrımcılığın kolaylıkla yayılabileceği ve bu anlamda şiddeti geniş kitlelere ulaştırma potansiyeline sahip olan bir platformdur. Ojenik düşüncenin şekil değiştirerek, belirli argümanlarla kendisini meşrulaştırdığı ve kadın bedenine ilişkin yargılarla birleştiğini, bu anlamda engelli olmanın kadın olma halinin göz ardı edildiğini varsayan çalışmada, engelli kadınların anne olmasına yönelik paylaşılan bir içerik incelenecektir. Böylelikle toplumsal düzlemde engelli kadınlara yönelik kullanılan ayrımcı dil belirlenecektir.

Ayrımcılık en genel anlamıyla, bireylerin ya da grupların birtakım nitelikleri sebebiyle toplumsal düzlemde karşılaştıkları eşitsiz muamelelerdir (Akpınar, 2015:3). Ancak ayrımcılık heterojen bir yapıya sahiptir. Başka bir ifadeyle ayrımcılık, içinde çeşitlilik barındırmaktadır ve farklı şekillerde karşımıza çıkabilmektedir. Bununla birlikte Çelenk’in ifade ettiği gibi bazı ayrımcılık çeşitleri kolaylıkla anlaşılabilir ifadeleri içerirken, bazılarının ayrımcılık içerip içermediğini anlamak için özel bir duyarlılık gerekmektedir (2010:221). Bu bağlamda çalışmada söz konusu ayrımcı dil belirlenirken, Akdağ ve diğerlerinin çalışmalarında, “Doğrudan Ayrımcılık”, “Dolaylı Ayrımcılık”, “Çoklu Ayrımcılık” ve “Taciz” olarak kategorileştirdikleri ayrımcılık türlerinden yararlanılmıştır (2016: 6-13). Doğrudan ayrımcılık açık bir şekilde, kişi veya grupların farklı özellikleri sebebiyle eşitsiz bir tutum ile karşılaşmasıdır (Çelenk, 2010: 221). Dolaylı Ayrımcılık, görünüşte tarafsız olsa da uygulamada belirgin

bir şekilde belli bir gruba ait kişileri, diğer kişilere nazaran ayrımcılığa maruz bırakan tutumları içerir (Baybora, 2010:37). Çoklu ayrımcılık, kişinin tek bir konuda birden fazla ayrımcılığa maruz kalma durumunu ifade eder. Taciz ise, “İnsan haysiyet ve itibarının çiğnenmesi amacını taşıyan veya o sunucu doğuracak ya da yıldırıcı, düşmanca, başkalarının gözünde alçaltıcı, aşağılayıcı bir durum yaratacak, kasıtlı veya kasıtsız her türlü davranıştır” (Akdağ vd., 2016: 11-12).

Çerçevesi belirlenmiş bu sınırlar içerisinde haberin söylem analizi aşağıdaki şekilde yapılmıştır.

4. BULGULAR

Van Dijk'e göre başlıklar haber sunumunda etkin bir role sahiptir. Başlıklar söz konusu içerik ile ilgili özet bilgi sunulmaktadır. Genellikle devrik bir cümle yapısı ile oluşan başlıkların ideolojik bir işlevi vardır (Gürses, 2017:549). Onedio adlı içerik sitesin de kızgınlık belirten bir ikon ile atılan “Engelli fenomen Ayça ve Mesut Özker ailesiyle ilgili ortaya atılan iddiaları okuyunca ne düşüneceğinizi şaşıracağız!” başlık aslında haberin içeriğine yönelik okuyucuya ipucu vermektedir. Başlığın son derece olumsuz anlamda okuyucuyu yönlendirici etkisi ve kullanılan dilin ayrımcılığı ilk bakışta fark edilmektedir. Haber, yaygın olarak kullanılan Instagram adlı uygulamada oldukça fazla takipçisi olan engelli bir aile üzerine yapılmıştır. Ayrıca ailenin kimliği açık bir şekilde verilerek nefret söylemine hedef oluşturulmuştur. Ailenin ilk başta televizyonda yayınlanan bir programa konuk olması ve bu programdan sonra ünlü olarak para kazanmaya başlamış olduğu ifade edilmiştir. İçerikle birlikte haberde ailenin söz konusu programdaki görüntüsü de paylaşılmıştır. Paylaşılan fotoğrafta program sunucusu, Mesut ve Ayça Özker çifti ve oğulları Murat yer almaktadır. Seçilen fotoğraf ve haberde ailenin programdan sonra ünlü olarak para kazanması cümlesi aslında oldukça manalıdır. Fotoğrafta ailenin başlarını eğerek durması onların kendilerini mağdur olarak göstermeye çalıştıklarına ve bu sayede kendilerine sosyal medyada gelir sağladıkları ifade edilmeye çalışılmıştır. Sosyal medya aracı olan ve günümüzde oldukça popülerleşen Instagram son zamanlarda birçok insan için bir gelir kapısı haline dönüştüğü bilinmektedir. Ancak bu platformda ünlü bireylerin bile toplumun ojenik düşünceye dayalı algısını yansıtan normal olan ve normal olmayan sıfatları ile ifade edildikleri bu haber üzerinden de anlaşılmaktadır. Başlıktaki engelli fenomen ailesi bu ifadeyi destekler niteliktedir. Normal bir birey tıpkı haberdeki çift gibi sosyal medya platformlarında para kazanmasının ve ünlü olmasının haber değeri yokken, çiftin engelli olma durumunun özellikle belirtilmesi yine dijital alanda da devam eden ayrımcılığı gösterir niteliktedir. Ayrıca sanki fenomen olmanın toplumun normal kabul ettiği kişilerle sınırlı olduğu gibi bir çağrışım dili haberde kullanılmıştır. Bu bağlamda haberin söylem dili çoklu bir ayrımcılığa işaret etmektedir. Çiftin hem engelli olması hem de sosyal medyada para kazanmasına yönelik olumsuz ifadeler “çoklu bir ayrımcılık” söylemi yaratmaktadır.

Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi
Social Sciences Research Journal

DOI: 10.38120/banusad.1019683

BANÜSAD, 2022; 5(1), 1-14

Haberin devamında aile ile ilgili sosyal medyada ünlü olan “zamaningo_şey” adlı bir Instagram hesabının ortaya attığı bir iddiadan bahsedilmiştir. Atılan iddia ailenin doğuştan engelli olması ve bu durumun onların sağlıklı bir çocuk dünyaya getirmesine engel olmasıdır. Ayrıca haberde ailenin bir gen taraması yapmadan dünyaya bir çocuk getirmesi ve kendi acılarına ortak ettikleri bu çocuk üzerinden sosyal medyada para kazandığı iddiası da ortaya atılmıştır. Ancak burada da engelli bireyin anne olmasına yönelik toplumsal algı kendini göstermiştir. Sağlıklı olmayan bir annenin çocuğunu sağlıklı bir anne kadar düşünemeyeceği, ona yeterli olamayacağı ve ihtiyaçlarını karşılayamayacağı algısı devam etmektedir. Bu anlamda ojenik fikirlerin toplumsal cinsiyete dayalı rollerle birleştiği ifade edilebilir. Annelik sadece normal olarak belirtilen bedensel özellikteki kadınlara atfedilmiş bir durummuş gibi lanse edilmektedir. Dolayısıyla engelli olmanın anne olma hali gözden kaçırılmaktadır. Bu noktada da haberin çoklu ayrımcı dili ön plana çıkmaktadır.

Haberde engelli annenin çocuğunu paylaştığı ve altına kendi düşüncelerini paylaştığı bir Instagram postuna yer verilmiştir. Küçük çocuğun annesi tarafından paylaşılan ve haberde de paylaşılacak üzere seçilen fotoğrafında bacak kısmında kemik eğriliği fark edilmektedir. Anne Özeker’in paylaşımı altına yaptığı yorum da dikkat çekmektedir. Anne, son zamanlarda oğlunu özellikle paylaşmadığını ve gelen yorumlardan çok yorulduğunu belirtmiştir. Ayrıca yaptığı her paylaşımı altında insanların “Yürüyordu bu çocuk ne yaptınız” şeklinde kendilerini suçlayan yorumlar yapmalarından oldukça rahatsız olduklarını vurgulamıştır. Bunlara ek olarak anne, çocuğunun kendi ihmalleri sonucu bu hale gelmediğini ve doktora götürmedikleri yönündeki suçlamalara yönelik açıklamalara yer vermiştir. Annenin bu açıklaması birçok Instagram kullanıcılarından, anneliğine yönelik eleştiriler aldığını gösterir niteliktedir. Bu anlamda annenin kendini kabul ettirme ve açıklama çabasına girmesi aslında kendini yönelik ötekileştirici söylemden rahatsızlık duyusunun bir sonucudur. Bu bağlamda annenin hem engelli olması hem de engelinden dolayı çocuğuna yetersiz annelik yapıyor söylemleri ile karşılaşması yine bir “çoklu ayrımcılığa” işaret oluşturmaktadır.

Son olarak haberde yurtdışında yaşayan yabancı bir engelli ailenin fotoğrafı paylaşılmıştır. Fotoğrafta engelli çift ve onların normal olduğu ifade edilen çocukları paylaşılmıştır. Özeker ailesi ve bu aileyi karşılaştıran haber de ikinci ailenin çocuklarının gelecekte sıkıntı yaşamaması için birçok araştırma yapmış olduklarını ve tedavi sonucu sağlıklı bir çocuğa ulaşmış oldukları vurgulanmıştır. Ayrıca tedaviler sonucu engelli bireylerinde sağlıklı çocuklar dünyaya getirebildiği vurgulanmıştır. Haberde kimlikleri açıkça verilen Özeker ailesinin Instagram sayfalarına baktığımızda her ikisinin de sağlıklı bir anne babadan doğduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla hiçbir engeli olmayan bir bireyin çocuklarının engelli doğabileceği ihtimalinin olduğunu unutmamak gerekiyor. Bu anlamda gen testinin yapılması sadece engelli bireylerin yapması gereken bir şey olarak vurgulanmaması gerekiyor. Aynı

Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi
Social Sciences Research Journal

DOI: 10.38120/banusad.1019683

BANÜSAD, 2022; 5(1), 1-14

zamanda sağlıklı bireylerinde böyle bir ihtimali olması dolayısıyla ötekileştirici bir ayırım yapmadan tüm bireylere yönelik bir söylem kullanılması gerekiyor. Bu çerçevede haberin doğrudan ayrımcı bir söyleme sahip olduğu söylenebilir. Gen taramasının sadece sağlıksıza uygulanmasına yönelik haklı bir neden yoktur. Ayrıca sağlıklı bir kişinin de engelli bir çocuğa sahip olabileceği olasılığı göz önünde tutulursa haber söylemi tek taraflı bir muamele içermektedir. Bu durumda engelli bireye yönelik “doğrudan ayrımcılığa” işaret etmektedir.

Haberin ayrımcı söylemi ve bu bağlamda da şiddeti yönlendirici etkisi habere yapılan yorumlara da yansımıştır. Kullanıcıların büyük bir çoğunluğu anneyi hem dilenci olmakla suçlayarak hem de engelline rağmen çocuk yapmasından dolayı eleştirerek “anneye yönelik çoklu bir ayrımcılık” söylemi oluşturmuşlardır.

5. SONUÇ ve ÖNERİLER

Toplumunu engelli ve sağlam olarak iki sınıflandırmaya tabi tutan ve kökenleri çok eskiye dayanan ojenik düşüncesi hala toplumsal düzlemde varlığını sürdürdüğu anlaşılmaktadır. Ancak bir sosyal ayrımcılık türü olarak ortaya çıkan ojenik fikirler, günümüzde doğrudan soykırıma dayanan insanlık dışı fikirlere dayanmamaktadır. Fakat bununla birlikte kendisini meşrulaştıracak birçok araçla ayrımcılık yaratmaya devam etmektedir. Bulgulardan da anlaşıldığı gibi ojenik fikirlerin yeni hedefi en genelde engelli bireyler onun da özelinde engelli kadınlardır. Özellikle engelli kadınların anne olmasına, evlilik kurmasına ve cinsel birliktelik yaşamasına çevrilen ojenik okların toplumsal düzlemde söylem bulması, sağlam argümanlara dayanarak meşrulaştırılmıştır. Bu argümanların başında doğacak çocuğunda annesi ve babası gibi ortak acıyı yaşaması düşüncesi, doğan çocuk sağlıklı olsa bile ailesinin engelli oluşundan dolayı psikolojik olarak etkileneceği gerekçeleri veya annenin çocuğuna temel bakım vermesinde yetersiz olabileceği düşünceleri engelli kadınların önüne koyulan bir diğer engel olmuştur. Bu anlamda engelli kadınların engelli olmalarının yanı sıra bir de toplumsal söylemlerin önlerine koyduğu engellerle çoklu bir ayrımcılığa maruz kalmışlardır.

İncelenen haberin söylem diline baktığımızda hedef gösterilen aileye yönelik çoklu ve doğrudan ayrımcılık dili içerdıği görülmektedir. Bunun yanı sıra engelli çiftin ve çocuklarının kimliklerinin açık bir şekilde verilmesi onların toplum önünde aşağılayıcı bir duruma sokması sebebiyle taciz edici bir söylemin olduğu anlaşılmaktadır. Haberde ailenin araştırmadan, gen testi yaptırmadan çocuk sahibi olmaları sorumsuzluk ve bencillik olarak lanse edilmiştir. Oysa sağlıklı bireylerin de engelli çocuklar dünyaya getirebileceği göz önüne alınırsa, sadece engelli bireylerin üremelerinin sağlıklı olması için sunulan ve ayrımcılık içeren çözüm önerileri olmamalıdır.

Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi
Social Sciences Research Journal

DOI: 10.38120/banusad.1019683

BANÜSAD, 2022; 5(1), 1-14

Bununla birlikte engelli kadınların sağlıklı bir şekilde çocuk sahibi olmalarına yönelik iyileştirmeler yapılmalıdır. Ayrıca toplumdaki ayrımcı bakış açısı değiştirilmelidir. Diğer tüm kadınlar gibi anne olma isteği olan engelli kadınların engelleri anne olmaya engel olmadığı, onların da her anne gibi çocuklarını koruyup iyi bir şekilde yetiştirebileceği unutulmamalıdır. Bu bağlamda sağlık, eğitim, istihdam gibi birçok alanda engelli bireylerin diğer bireylerle eşit koşullara sahip olmasının yolu açılmalıdır

KAYNAKÇA

- Ak, S.İ., “Hem Engelli Hem Kadın Olmak Çok Daha Zor”, Birgün, 07.03.2020 [Hem engelli hem kadın olmak çok daha zor \(birgun.net\)](http://www.birgun.net)
- Akdağ, ř.A., Aksaç, T.G., şimşekcan, T.N., Kara, Ö. (2016). Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Engelli Kadın El Kitabı. Ayrımcılık: Engelli Kadınlara Hak Temelli Aktif Destek Projesi Nisan 2016 Ankara.
- Akpınar, T. (2015). AB İşgücü Piyasasında Cinsiyet Ayrımcılığının Boyutları ve Ortadan Kaldırmaya Yönelik Çabalar. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 60(4), 1-22.
- Atbaşı, Z. (2020). Engelli Kadınların Kamu İstihdamının Değerlendirilmesi. Akdeniz Üniversitesi Eğitim Fakóltesi Dergisi, 3(1), 91-99.
- Baybora, D. (2010). Çalışma Yaşamında Yaş Ayrımcılığı ve Amerika Birleşik Devletleri’nde Yaş Ayrımcılığı Düzenlemesi Üzerine. Çalışma ve Toplum, (1), 33-57.
- Birleşmiş Milletler (1993). Kadınlara Yönelik şiddetin Ortadan Kaldırılmasına Dair Bildirge. [BM Kadına Karşı şiddetin Ortadan Kaldırılmasına Dair Bildirgesi 20.12.1993.pdf \(tbmm.gov.tr\)](http://www.tbmm.gov.tr).
- Birleşmiş Milletler (2006). Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme. https://eob.marmara.edu.tr/eob_menu/koordinatörlük/engelli-haklari-ve-etik/birlesmis-milletler-engellilerin-haklarina-iliskin-sozlesmesi/
- Buz, S. & Karabulut, A. (2015). Ortopedik Engelli Kadınlar: Toplumsal Cinsiyet Çerçevesinde Bir Çalışma. Sosyal Bilimler Dergisi, 7, 25-45.
- Çağlı, E. (2011). Kemalist Dönemin Ojeni Politikalarında Kadınlığın Kurgulanışı: 1930-1945. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi.
- Çelenk, S. (2010). Ayrımcılık ve Medya. Bülent Çaplı ve Hakan Tuncel (Ed.). Televizyon Haberciliğinde Etik, Ankara: Fersa Matbaacılık.

Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi
Social Sciences Research Journal

DOI: 10.38120/banusad.1019683

BANÜSAD, 2022; 5(1), 1-14

Çelik, H. & Ekşi, H. (2008). Söylem Analizi, Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 27 (27), 99-117.

Çiçek, E. & Öncel, S. (2018). Engelli Kadına Yönelik Şiddetin Diğer Boyutu: Cinsel Şiddet. Uluslararası Hakemli Kadın Hastalıkları ve Anne Çocuk Sağlığı Dergisi, 13:126-146.

Çiçek, H. (2017).Döngüsel Bir Eylem Olarak Şiddet. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 34: 141-152.

Duman, A. N., & Doğanay, G. (2016). Trabzon’da Engelli Kadın Profili. KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi, 6(12), 315-339.

Dursun, Y. (2011). Şiddetin İzini Sürmek: Şiddet Nedir? FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi), 12: 1-18.

Erçetin, S. (1999). Biyoteknoloji ile Değişen Dünya Düzeni ve Eğitimi-1. Uygulamada Eğitim Yönetimi, 18, 169-180.

Ergüden, D. (2008). Sosyal Dışlanma Açısından Bedensel Engelli Bireylerin Yaşantılarının İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi

Foucault, M. (2019). Öznenin Yorum Bilgisi. Ferda Keskin (Çev). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Genç, Y., Altıparmak, İ. B., Ustabası Gündüz, D. (2019). Kadına Yönelik Şiddetin Erkekler Tarafından Değerlendirilmesi: Sakarya Örneği. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 21:2:391-408.

Güngör, B. (2020). Söylem Yaklaşımı Üzerine Bir Kavram Çalışması Ve Eleştirel Söylem Analizi, Kritik İletişim Çalışmaları Dergisi, 1-12.

Gürses, F. (2017). Kadın Cinayetlerinde Haber Söylemi: Münevver Karabulut Ve Özgecan Aslan Haberleri Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 72(3), 541-568.

İnceoğlu, Y. & Sözeri, C. (2012). Nefret Suçlarında Medyanın Sorumluluğu: “Ya sev ya terk et ya da...” Nefret Söylemi ve/veya Nefret Suçları, Yasemin İnceoğlu (der.) içinde İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 23-37.

Karataş, K. & Çiftçi, E. (2010). Türkiye’de Engelli Kadın Olmak: Deneyimler ve Çözüm Önerileri. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi. Kadın Çalışmaları (Özel Seri), 3(13), 147-153.

Lafargue, P. (2015). Tembelli Hakkı. (I, Ergüden). Kırmızı Kedi Yayınları.

Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi
Social Sciences Research Journal

DOI: 10.38120/banusad.1019683

BANÜSAD, 2022; 5(1), 1-14

Morgan, L.H. (1998). Eski Toplum II. Ünsal Oksay (Çev). Payel Yayınları.

Onedio, <https://onedio.com/haber/engelli-fenomen-ayca-ve-mesut-ozeker-ailesiyle-ilgili-ortaya-atilan-iddialari-okuyunca-ne-dusuneceginizi-sasiracaksiniz-909317>, (Erişim Tarihi: 10.06. 2021).

Orhan, S. & Özkan, E. (2020). Engelli Kadın Olmak. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 22 (1), 1-19.

Oytun, F. (2006). Engelli Kadınların Sağlık Sorunları ve Beklentileri, 24 Mart 2009, Engelli Kadın ve Sağlık Sempozyumu, Ankara. http://www.huksam.hacettepe.edu.tr/Turkce/SayfaDosya/engelli_kadin/fatma_oytun.doc

Özerkmen, N. & Gölbaşı, H. (2010). Toplumsal Bir Olgu Olarak Şiddet. Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, 15:23-37.

Russell, B. (1983). Evlilik ve Ahlak. Vasıf Eranus (Çev). Say Kitap.